

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до проведення семінарських занять студентів
напряму підготовки (спеціальність) 081 Право

Чернігів ЧНТУ 2017

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ**

Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій

ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до проведення семінарських занять студентів
напряму підготовки (спеціальність) 081 Право

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри
теорії та історії держави і права,
конституційного права
Протокол № 12
від 27 червня 2017 р.

Чернігів ЧНТУ 2017

Історія держави і права зарубіжних країн. Методичні вказівки до проведення семінарських занять студентів напрям підготовки (спеціальність) 081 Право /Укл. Козинець О.Г. – Чернігів: ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ, 2017. – 32 с.

Укладач: КОЗИНЕЦЬ ОЛЕНА ГАВРИЛІВНА, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Відповідальний за випуск: КОЗИНЕЦЬ ОЛЕНА ГАВРИЛІВНА, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, кандидат історичних наук, доцент

Рецензент: ПУЗИРНИЙ ВЯЧЕСЛАВ ФЕОДОСІЙОВИЧ, професор кафедри трудового права, адміністративного права та процесу, доктор юридичних наук, доцент

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН»	
1.1. Структура навчальної дисципліни	5
1.2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни	8
1.3. Методи поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Історія держави і права зарубіжних країн»	17
1.4. Література основна до всього курсу	19
1.5. Орієнтовний перелік питань на екзамен	21
2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	
2.1. Тема 1. Закони вавилонського царя Хаммурапі	24
2.2. Тема 2. Дхармашастра Ману (Закони Ману)	25
2.3. Тема 3. Закони XII таблиць	26
2.4. Тема 4. “Салічна правда” франків	27
2.5. Тема 5. Утворення та розвиток феодальної держави в Англії	29
2.6. Тема 6. Французький Цивільний кодекс 1804 р.	30
2.7. Тема 7. Держава і право Франції в новітній період	31

ВСТУП

Однією з найбільш ефективних форм навчання, системного засвоєння студентами правових знань є семінарські заняття, потреба в яких особливо велика у викладанні такого навчального курсу як “Історія держави та права зарубіжних країн”. Предметом даного курсу є історичні процеси виникнення та багатовікового розвитку складної системи державних та юридичних установ зарубіжних країн, які визначили шляхи розвитку світової цивілізації.

Головна мета проведення семінарських занять з предмету “Історія держави і права зарубіжних країн” – поглиблення та закріплення найбільш складних і важливих тем лекційного курсу. На семінарських заняттях студенти набувають навичок самостійного опрацювання джерел права, аналізу законодавчого матеріалу, правильного формулювання і висловлювання своїх думок під час обговорення теми.

На семінарські заняття виносяться головним чином окремі нормативні акти, законники, “правди”, конституції, кодекси. Аналіз таких джерел, як Закони вавилонського царя Хаммурапі, “Салічна правда” франків, Велика хартія вільностей 1215 р., Конституція США 1787 р., Декларація прав людини і громадянина Франції 1789 р., Конституції Франції 1791, 1793, 1848, 1875, 1946 та 1958 рр., Конституція Німеччини 1871 р. та інших документів, дає можливість засвоїти зміст окремих інститутів права, структуру державного механізму тощо, і таким чином, підготуватися до відповідей на запитання, які пропонуються студентам у планах семінарів.

У плані семінарських занять, окрім переліку певної кількості питань, запропоновані основні терміни з теми, а також контрольні питання, на які студенти, готуючись до семінарського заняття, повинні знати відповіді. До кожної теми семінарського заняття запропоновані теми рефератів, при написанні яких, студенти можуть поглибити свої знання, опрацювати додаткову літературу і, тим самим, розширити свій світогляд.

На семінарських заняттях з деяких тем передбачено вирішення казусів та тестових завдань, які знаходяться безпосередньо у викладача.

До кожної теми семінарського заняття запропонований перелік літератури.

У планах семінарських занять теми зазначені для студентів всіх груп I курсу.

1.1. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем		Кількість годин для денної/заочної форми навчання			
		Всього	У тому числі		
			Лек.	Семін.	Сам.роб.
1	2	3	4	5	6
Модуль 1					
Змістовий модуль 1. Держава і право Стародавнього Світу та Середніх віків (IV тисячоліття до н.е. – XVII ст. н.е.)					
1	Предмет, метод дослідження та періодизація ІДПЗК	43/2,5	1/0,5	-	2/4
2	Держава і право Стародавнього Єгипту	3/2,5	1/0,5	-	2/4
3	Держава і право Стародавнього Вавилону	5/1	-	2/-/1	3/4
4	Держава і право Стародавньої Індії	4/1	-	2/-/1	2/4
5	Держава і право Стародавнього Китаю	3/3	-	-	3/4
6	Держава і право Стародавньої Греції	5/4,5	1/0,5	-	4/3
7	Держава і право Стародавнього Риму	7/4,5	1/0,5	2	4/3
Разом за кредитом 1		30/30	4/2	6/2	20/26
8	Держава і право франків	4/3,5	-/0,5	2	2/3
9	Феодална держава і право Англії	5/5,5	1/0,5	2/1	2/4
10	Феодална держава і право Франції	5/5,5	1/0,5	-/1	4/4
11	Феодална держава і право Німеччини	5/3,5	-/0,5	-	5/3
12	Арабський халіфат	4/4	2	-	2/4
13	Феодална держава і право Болгарії, Сербії, Польщі та Чехії	4/4	-	-	4/4
14	Держава і право феодалної Росії	3/4	-	-	3/4
Разом за кредитом 2		30/30	4/2	4/2	22/26
Разом за змістовим модулем 1		60/60	8/4	10/4	42/52
Змістовий модуль 2. Історія держави та права в Новий та Новітній час середина XVII ст. – XX ст.					
15	Буржуазна держава і право Англії	5/4,5	1/0,5	-	4/4
16	Держава і право США	5/4,5	1/0,5	-	4/4
17	Буржуазна держава і право Франції	4/6,5	-/0,5	2/2	2/4
18	Буржуазна держава і право Німеччини	5/5	1	-	4/5
19	Буржуазна держава і право Японії	5/4	1	-	4/4
20	Паризька Комуна і утворення Третьої республіки у Франції	6/5,5	-/0,5	-	6/5
Разом за кредитом 3		30/30	4/2	2/2	24/26

21	Держава і право Росії XIX – початку XX ст.	4/4	-	-	4/4
22	Виникнення та розвиток радянської держави і права	4/5	-	-	4/5
23	Держава і право Німеччини новітнього періоду	5/5	2	-	3/5
24	Держава і право США новітнього періоду	3/4	-	-	3/4
25	Держава і право Англії новітнього періоду	4/4	-	-	4/4
26	Держава і право Франції новітнього періоду	7/4	2	2	3/4
27	Виникнення і розвиток незалежних держав у Східній Європі, Азії, Африці та Латинській Америці	3/4	-	-	3/4
Разом за кредитом 4		30/30	4/-	2/-	24/30
Разом за змістовим модулем 2		60/60	8/2	4/2	48/56
Усього годин за дисципліну		120/120	16/6	14/6	90/108

1.2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Держава і право Стародавнього Світу та Середніх віків (IV тисячоліття до н.е. – XVII ст. н.е.)

Тема 1. Предмет, метод дослідження та періодизація історії держави і права зарубіжних країн

Предмет курсу “Історія держави і права зарубіжних країн”, його значення. Загальнонаукові та спеціальні методи пізнання та вивчення історії держави і права зарубіжних країн. Місце науки та навчального курсу в системі історичних, загальних і спеціальних юридичних дисциплін.

Історіографія історії держави і права зарубіжних країн.

Періодизація історії держави і права зарубіжних країн, джерела її вивчення.

Особливості азіатського та античного способу виробництва. Особливості азіатського та античного рабства. Характерні риси східної деспотії, причини її виникнення. Характерні риси права Стародавнього Сходу.

Суспільний та державний лад Хеттської держави. Суспільний та державний лад Ассирії.

Тема 2. Держава і право Стародавнього Єгипту

Виникнення та загальні закономірності становлення та розвитку держав Стародавнього Сходу. Розкрити сутність азіатського способу виробництва. Поняття “східної деспотії”: особливості та характерні риси.

Виникнення Єгипетської держави. Роль географічного середовища у формуванні типу держави і форми правління. Періодизація Стародавньої єгипетської держави. Еволюція суспільного ладу. Класи і стани у країнах Стародавнього Сходу. Державний устрій і управління. Суд і судочинство.

Джерела права і його основні риси.

Тема 3. Держава і право Стародавнього Вавілону

Виникнення перших міст-держав на території Двуріччя, розвиток землеробства, соціальної структури та управління.

Особливості виникнення і розвитку держави і права у Вавілоні. Правове становище окремих груп населення. Державний устрій і управління, збройні сили.

Джерела права. Характеристика законів царя Хаммурапі. Право власності, зобов'язальне та шлюбно-сімейне право. Кримінальне і процесуальне право. Судовий процес.

Тема 4. Держава і право Стародавньої Індії

Виникнення, періодизація та розвиток держави і права в Стародавній Індії.

Суспільний та державний лад стародавніх індійських держав Мохенджо-Дара та Хараппа.

Особливості суспільного і державного ладу Індії. Система варн. Центральне і місцеве управління.

Джерела й основні риси права Індії за “Законами Ману” та “Артхашастри”. Суд і судочинство.

Тема 5. Держава і право Стародавнього Китаю

Виникнення, періодизація та розвиток держави і права Стародавнього Китаю. Особливості суспільного і державного ладу Китаю. Реформи, спрямовані на руйнування громади. Армія.

Джерела і основні риси права Китаю.

Тема 6. Держава і право Стародавньої Греції

Загальна характеристика держави і права у Стародавній Греції.

Розвиток держави і права у гомерівській Греції: держава і право Мінойського та Мікенського царств.

Особливості виникнення держави і права в Афінах. Реформи Тезея, Солона і Клісфена. Розквіт афінської демократії за Ефіяльта та Перікла. Особливості суспільного та державного ладу Афін. Суд і судочинство.

Особливості суспільного і державного ладу Спарти. Реформи Лікурга та їх вплив на становлення держави у Спарті.

Джерела афінського права та його основні риси.

Тема 7. Держава і право Стародавнього Риму

Особливості формування та розвитку давньоримської общини.

Виникнення держави і права у Римі. Періодизація історії держави та права Стародавнього Риму. Боротьба патрициїв і плебеїв. Реформа Сервія Туллія. Правове становище окремих груп населення.

Державний устрій і управління в період республіки. Причини переходу до монархії. Принципат. Домінат. Суспільний лад Риму у період монархії, розвиток колонату.

Роль армії у державному механізмі Стародавнього Риму в епоху імперії.

Жрецькі колегії (християнська церква) у політичній системі Стародавнього Риму.

Право Стародавнього Риму, етапи його розвитку. Джерела права. Римське право найдавнішого періоду (Закони XII таблиць) та класичного періоду. Публічне та приватне право. Право власності у римському праві та його еволюція. Основні тенденції розвитку аграрного законодавства у Стародавньому Римі. Кримінальне право. Судовий процес. Історичне значення римського права.

Особливості розвитку держави і права Фінікії, Карфагену.

Тема 8. Держава і право франків

Загальна характеристика феодальної держави і права (особливості виникнення та розвитку, зв'язок політичної влади з землеволодінням, місце релігії та церкви в житті феодальної держави, періодизація історії феодальної держави та права).

«Родосський морський закон» - збірка звичаєвого права Візантії.

Суспільний та державний лад майя, інків, ацтеків. Суспільний та державний лад Вестготського королівства. Право держави остготів. Суспільний та державний лад, право королівства бургундів. Держава і право Китаю V – XII ст. Держава і право Японії VII – XII ст. Держава і право країн Південно – Східної Азії V – XII ст. Суспільний та державний лад, право королівства лангобардів. Суспільний та державний лад та право королівства вандалів

Особливості виникнення держави у франків. Форми власності. Реформа Карла Мартелла. Франкська імперія за Карла Великого. Особливості суспільного і державного ладу франків. Судові органи.

Джерела права. «Салічна правда» франків: кримінальне право та процес, право власності та зобов'язань, шлюбно-сімейне право.

Тема 9. Феодальна держава і право Англії

Особливості формування держави в Англії, основні етапи.

Суспільний та державний лад, право королівств британських держав саксів (Уессекс, Ессекс, Суссекс). Суспільний та державний лад, право королівств англів (Мерсія, Нортумбрія, Східна Англія). Суспільний та державний лад, право королівств Шотландії та Уельсу. Суспільний, державний лад та право королівства британської держави ютів (Кент). Суспільний та державний лад, право ірландських королівств. Суспільний та державний лад, право країн Скандинавії X - XIV ст.

Завоювання Британії англосаксами. Формування феодальних відносин.

Зміни у суспільному і державному ладі Англії після норманського завоювання. Централізація державної влади. Реформи Генріха II.

Формування станово-представницької монархії. Велика Хартія Вільностей 1215 р. Формування ради баронів. Виникнення парламенту, його повноваження.

Місцеві органи самоуправління. Еволюція судової системи. Виникнення суду присяжних.

Особливості абсолютної монархії в Англії. Державний та суспільний лад.

Джерела права. Особливості англосаксонської системи права.

Тема 10. Феодальна держава і право Франції

Особливості виникнення держави у Франції. Основні періоди розвитку феодальної держави та права у Франції.

Сеньйоріальна монархія: формування станів феодального суспільства у Франції. Феодальна ієрархія, відносини сюзеренітету-вассалітету. Боротьба королівської влади за централізацію держави. Реформи Людовіка IX. Суспільний та державний лад.

Виникнення і розвиток станово-представницької монархії. Генеральні штати. Великий березневий ордонанс. Суспільний та державний лад.

Абсолютна монархія. Реформи Рішельє. Криза абсолютизму. Суспільний та державний лад.

Джерела та основні риси права феодальної Франції.

Тема 11. Феодална держава і право Німеччини

Особливості утворення і розвитку феодалної держави і права в Німеччині, основні етапи.

Становлення та розвиток ранньофеодальної держави. Політика Оттона I, боротьба німецького імператора з римськими папами за політичне домінування. Особливості суспільного та державного ладу в період існування відносно централізованої держави.

Зміни в соціальній структурі та державному ладі в період феодалної роздрібненості Німеччини. Золота Булла 1356 р. Станово-представницька та абсолютна монархія у Німеччині. «Освічений» абсолютизм в Пруссії й Австрії.

Джерела права та його основні риси. Рецепція римського права. Саксонське і Швабське зерцало. Загально-імперське законодавство: «Кароліна». Земське, ленне та міське право.

Еволюція державних органів Тевтонського ордену та його перетворення на королівство Пруссія.

Організація та діяльність інквізиції. Католицька церква та феодална держава у країнах Західної Європи. Канонічне право у Середні віки.

Тема 12. Арабський халіфат

Виникнення і розвиток Арабської держави. Періодизація історії Арабського халіфату. Особливості суспільного і державного ладу Арабського халіфату.

Джерела мусульманського права. Система мусульманського права.

Судова система.

Суспільний та державний лад, право держави Сасанідів. Суспільний та політичний лад держав Індії V – XII ст. Право держав Індії V – XII ст.

Тема 13. Феодална держава і право Болгарії, Сербії, Польщі та Чехії

Особливості виникнення держави і права у країнах центральної і південно-східної Європи. Формування станово-представницької монархії. Втрата незалежності країнами центральної і південно-східної Європи.

Характерні риси патримоніальної монархії Польщі до XIII ст. Суспільний та державний лад великоморавської та чеської держав IX – XII ст. Право великоморавської та чеської держав IX – XII ст. Держава та право королівства Угорщина IX – XIII ст.

Джерела і основні риси слов'янських держав. Польська правда. Законник Стефана Душана. Кодифікація чеського права. Закон судний людям у Болгарії.

Тема 14. Держава і право феодалної Росії

Виникнення Московського князівства. Особливості формування та розвитку московської централізованої держави. Царська влада. Виникнення дворянства. Формування і розвиток феодалних відносин. Виникнення станово-представницької монархії. Земські собори. Розвиток приказної системи управління.

Джерела права. Судебники 1497 та 1550 рр. Соборне Уложення 1649 р.,

його характеристика.

Губна та земська реформи у XVI ст. Розвиток форми державної єдності у період станово-представницької монархії. Становлення абсолютизму в Росії. Реформи Петра I (реформа органів влади та управління, адміністративно-державного устрою, військова та ін.). Реформи у галузі державного управління в другій половині XVIII ст. Реформи Катерини II в галузі місцевого самоврядування. Становлення політичного розшуку в Росії. Становлення регулярної поліції в Росії. Спроби систематизації права в XVIII ст. Розвиток цивільного, сімейного, кримінального права в XVIII ст. Реформи імператора Росії Олександра I.

Змістовий модуль 2. Історія держави та права в Новий та Новітній час середина XVII ст. – XX ст.

Тема 15. Буржуазна держава і право Англії

Причини та передумови революції в Англії. «Петиція про право» 1628 р. Основні етапи і особливості англійської революції. Класи і партії у революції. Зміни у формі держави. Найважливіші акти “Довгого парламенту”. Встановлення республіки. Протекторат О.Кромвеля. «Інструмент управління» 1653 р.

Реставрація монархії. Зародження політичних партій. Habeas Corpus Act 1679 р. «Славетна революція» 1688 р. Білль про права 1689 р. Акт про престолонаслідування 1701 р. Виникнення кабінету міністрів. Розвиток державного ладу Англії XVIII ст. Розвиток англійського парламентаризму у XVIII-XIX ст.

Зародження і розвиток політичних партій в Англії.

Виникнення і розвиток кабінету міністрів в Англії, прецедент 1742 р.

Виборчі реформи 1832 та 1867 рр. Консервативна і ліберальна партії. Поява лейбористської партії. Англосаксонська система права.

Нормативно-правові акти періоду боротьби за незалежність та буржуазної революції Нідерландів. Нормативне забезпечення «розподілу світу» між колоніальними державами. Державний лад та право Неаполітанського королівства та Королівства обох Сицилій. Державний лад та право Швейцарського Союзу. Феодальне право Іспанії («Сімь партид короля Альфонса»). Державний лад та право Савойського герцогства та Сардинського королівства. Державний лад та право північно-італійських середньовічних торговельних республік. Державний лад та право республіки Венеція.

Тема 16. Держава і право США

Виникнення перших колоній на території Північної Америки. Правовий статус колоній. Причини та передумови боротьби американських колоній за незалежність. Декларація незалежності 1776 року. Статті конфедерації 1781 року. Конституція США 1787 року. Білль про права.

Виникнення і оформлення двопартійної системи.

Громадянська війна Півдня і Півночі США. Конституційний розвиток США після громадянської війни і управління в штатах.

Суть американської правової системи.

Нормативне забезпечення приєднання Техасу до США.

Тема 17. Буржуазна держава і право Франції

Передумови та причини революції кінця XVIII ст. Основні етапи і особливості французької революції. Установчі збори. Декларація прав людини і громадянина 1789 року. Проголошення важливих принципів буржуазної держави та права.

Конституція 1791 року. Оформлення конституційної монархії.

Прихід до влади жирондистів. Ліквідація монархії і проголошення республіки.

“Декларація прав людини та громадянина” 1793 р., Конституція 1793р. Суть якобінської диктатури.

Переворот 9-го термідора. Конституція 1795 року. Директорія.

Переворот Наполеона Бонапарта, Конституція 1799 року. Консульство та імперія Наполеона. Централізація та бюрократизація державного апарату. Французький цивільний кодекс 1804 р. та Французький кримінальний кодекс 1810 р.

Відновлення монархії. Хартії 1814 і 1830 років.

Революція 1848 року і утворення Другої республіки. Конституція 1848 р. та державний лад Другої республіки.

Виникнення другої імперії. Конституція 1852 р. Державний лад другої імперії. Франко-прусська війна і падіння імперії.

Тема 18. Буржуазна держава і право Німеччини

Особливості розвитку Німеччини першої половини XIX ст. Падіння “Священної римської імперії німецької нації”, утворення “Рейнського союзу”. Створення Німецького союзу на підставі т.зв. Союзного акту 1815 р. Реформи в Пруссії.

Вплив революції 1848 р. на розвиток німецьких держав. Боротьба Пруссії за політичне домінування в Німеччині. Створення Північно-німецького союзу.

Утворення імперії. Конституція 1871 року.

Джерела та основні риси права Німеччини.

Еволюція територіального устрою та системи управління Австрійської монархії Габсбургів. Королівство Греція XIX ст. Утворення, державний лад та особливості права. Державний лад Італійського королівства другої половини XIX ст.

Тема 19. Буржуазна держава і право Японії

Основні риси суспільного та державного ладу Японії у першій половині XIX століття.

Причини та передумови революції Мейдзі.

Буржуазні реформи 70-80-х рр. Основні положення Конституції 1889 р.

Особливості формування японського права.

Державний лад та право Персії у XVI - XVIII ст. Держава і право країн

Південно-Східної Азії у XVI – XVIII ст. Нормативно-правове забезпечення «відкриття» Китаю у 1842 р. Державний лад та право Китайської республіки 1912 р. Молодотурецька революція. Турецька конституція.

Тема 20. Паризька Комуна і утворення Третьої республіки у Франції

Обставини проголошення III республіки у Франції. Боротьба прихильників монархії та республіки за форму державного правління у Франції.

Передумови виникнення Паризької Комуни. Соціально-економічне законодавство і державний лад Паризької Комуни. Причини падіння Паризької комуні.

Розробка і прийняття конституційних законів 1875 р. Державний лад і політичний режим Третьої республіки.

Розвиток права.

Політична сутність бонапартизму та його історичні прояви (I і II імперії у Франції).

Особливості державного режиму франкістської Іспанії.

Судова система Франції і XIX-XX ст.

Церква у політичній системі Італії XIX–XX ст. Історико-правовий аналіз.

Тема 21. Держава і право Росії XIX – початку XX ст. Виникнення та розвиток радянської держави і права

Систематизація руського права в XIX ст. Розвиток речового, зобов'язального, спадкового права у першій половині XIX ст. «Уложення про покарання кримінальні та виправні» 1845 р. Відміна кріпосного права. Реформи 70 - 80-х рр. Революція 1905 - 1907 рр. Маніфест 17 жовтня 1905 р. Виникнення Державної Думи і Державної Ради. Судова система. Розвиток права. Зміни у державному ладі Росії поч. XX ст. Цивільне право Росії поч. XX ст. Кримінальне уложення Російської імперії 1903 р. Основні державні закони 1906 р. Російської імперії

Лютнева революція 1917 р. Повалення монархії. Виникнення Тимчасового уряду. Ради. I з'їзд Рад. Стратегія і тактика більшовицької партії. Державний механізм Росії в період від лютого до жовтня 1917 р.

Переворот 25 жовтня 1917 р. і захоплення влади більшовиками. Повалення Тимчасового уряду. II з'їзд Рад. Розгін Установчих зборів. Створення радянського державного апарату. “Декларація прав трудящого та експлуатованого народу”. Створення каральних органів, становлення радянської міліції, організація ВЧК та її органів на місцях. Виникнення судових та позасудових органів. Організація Червоної армії.

Державне будівництво. “Декларація прав народів Росії”. Розробка, прийняття та загальна характеристика Конституції РРФСР 1918 р. Радянський державний механізм у роки громадянської війни

Червоний терор. Суть і наслідки політики військового комунізму. Репресивні органи. Судова система.

Правовий статус білих армій у Радянській Росії Джерела права та його основні риси.

Перехід до НЕПу. Утворення СРСР. Конституція СРСР 1924 року.
Суть політики індустріалізації та колективізації сільського господарства.
Діяльність репресивних органів. Законодавство СРСР 20-30-х рр.
Створення основ радянського цивільного, сімейного, трудового, кримінального права

Конституція 1936 року. Формування панівного класу в СРСР.

Конституція 1977 року. Основні положення.

Розпад СРСР. Створення і розвиток СНД.

Тема 22. Держава і право Німеччини новітнього періоду

Революція в Німеччині та утворення Веймарської республіки. Політичний режим Веймарської республіки.

Виникнення націонал-соціалістичних та фашистських партій в Німеччині після I світової війни.

Італійський фашизм та німецький націонал-соціалізм: загальне та особливе.

Прихід фашистів до влади. Становлення механізму фашистської диктатури, особливості розвитку права в цей період історії.

Розгром фашистської Німеччини, основні положення Потсдамської конференції.

Утворення ФРН і НДР. Основні положення Бонської Конституції 1949 р. Об'єднання Німеччини.

Розвиток права.

Тема 23. Держава і право США новітнього періоду

Особливості розвитку США на початку XX ст. Регулююча роль держави в галузі економіки та соціальних відносин. Посилення президентської влади, централізація державного апарату.

“Новий курс” Ф.Рузвельта: причини запровадження та наслідки.

Поправки до Конституції в XX ст.

Особливості регулювання суспільних і трудових відносин.

Відносини між гілками влади.

Процес формування і механізм реалізації внутрішньої і зовнішньої політики США.

Розвиток права.

Еволюція судової системи у Великобританії, США, Франції, Німеччині у XIX-XX ст.).

Утворення незалежних держав у Центральній та Латинській Америці.

Державний лад та право Кубинської республіки 1902 р.

Тема 24. Держава і право Англії новітнього періоду

Особливості суспільного і державного розвитку Англії першої половини XX ст. Реформа виборчої системи.

Основні зміни в державному ладі, реформа парламенту. Верховенство кабінету міністрів. Суть делегованого законодавства.

Вестмінстерський статут 1931 р. Державне регулювання економіки.

Особливості розвитку англійської правової системи.
Кабінет міністрів у державному механізмі Великобританії.
Суд присяжних у Англії та США. Історія та сучасні тенденції. Федералізм у буржуазних країнах.

Тема 25. Держава і право Франції новітнього періоду

Режим Третьої республіки: партійна та виборча системи. Зміни в державному апараті.

Виникнення Народного фронту, його політика. Причини падіння Третьої республіки.

Окупація Франції та режим Віші. Звільнення Франції.

“Тимчасовий режим” та боротьба навколо конституції.

Виникнення режиму Четвертої республіки. Основні положення Конституції 1946 року.

Падіння Четвертої республіки і виникнення режиму П'ятої республіки. Основні положення Конституції 1958 р. Еволюція політичної системи у Франції.

Розвиток права.

Становлення буржуазних правових систем та інститутів (Англія, Франція, Германія).

Тема 26. Виникнення і розвиток незалежних держав у Східній Європі, Азії, Африці та Латинській Америці.

Становлення національних держав в Центральній та Східній Європі після першої світової війни.

Виникнення незалежної Польщі, Чехословаччини, Болгарії і Югославії. Особливості їх суспільного і державного ладу.

Друга світова війна і її вплив на виникнення соціалістичних країн в Європі. Особливості розвитку соціалізму в країнах Європи. Народно-демократичні революції кінця 80-х рр.

Виникнення незалежних держав в країнах Азії, Африки і Латинської Америки. Особливості їх розвитку. Розвиток політичних систем у країнах Латинської Америки у ХХ ст.

Джерела права.

1.3. МЕТОДИ ПОТОЧНОГО ТА ПІДСУМКОВОГО АТЕСТАЦІЙНОГО КОНТРОЛЮ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО»

Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із студентами під час лекцій, семінарських занять та консультацій, опитувань студентів під час захисту індивідуальних робіт, тестування, вирішення казусів, опитування студентів із питань, що виносяться на самостійне опрацювання.

Після завершення вивчення змістових модулів наприкінці семестру проводиться контрольна робота. Завдання до контрольної роботи знаходяться в пакеті документів на дисципліну.

Бали, які набрані студентом під час поточного контролю, дораховуються до модульних оцінок.

Підсумковий контроль включає модульний та семестровий контроль. Модульний контроль проводиться у вигляді письмової відповіді.

Семестровий контроль за результатами вивчення дисципліни проводиться в останній атестаційний тиждень семестру (сесію) шляхом зваженого додавання результатів модульного контролю та постановки підсумкової оцінки до екзаменаційної відомості.

Пояснення видів робіт та вимоги до їх оцінювання:

Робота на семінарському занятті

Усне опитування – включає в себе опитування за будь-яким питанням, винесеним на семінарське заняття (за вибором викладача), відповідь на питання інших студентів, запитання студентів до інших студентів, відповідей інших студентів, відповідь на питання для повторення (з тем, що було вивчено раніше), відповіді на контрольні питання з теми семінарського заняття.

Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями, як: правильність відповідей на питання, повнота і конкретність відповіді, ступінь використання наукових і нормативних джерел, уміння пов'язати теорію з практикою, логіка і аргументованість викладу думок, культура мови.

Вирішення практичних ситуаційних завдань проводиться письмово на кожному занятті. Викладач викликає декілька студентів та пропонує їм для вирішення задачі, які студент повинен вирішити самостійно в письмовому вигляді з необхідною аргументацією на посилання на першоджерело. Для цього необхідно всебічно вивчити викладену в казусі ситуацію, дати їй правову оцінку і на підставі відповідних нормативних актів, грамотного тлумачення правових норм, що підлягають застосуванню, сформулювати правильне і обгрунтоване рішення.

Оцінюючи вирішення казусу, викладач керується такими критеріями: повнота та послідовність відповіді, правильність нормативного та наукового обгрунтування.

Письмове опитування на семінарському занятті проводиться на початку кожного заняття (5-10 хвилин). Викликаються декілька студентів, які повинні дати відповіді на запитання, запропоновані викладачем на його розсуд. Це можуть бути питання як теми даного семінарського заняття, так і з попередніх

тем. Метою проведення письмового опитування є перевірка студентів до семінарського заняття та вміння змістовно і коротко викласти окремі питання теми.

Оцінюючи відповідь, викладач керується такими критеріями як правильність, повнота, чіткість, лаконічність відповіді, логіка і аргументованість викладення думок.

Вирішення тестових завдань проводиться на початку кожного семінарського заняття (до 10-ти хвилин). Викладачем також викликаються 5-6 студентів, які повинні дати відповіді на тестові запитання запропоновані викладачем.

Письмова робота за результатами модульного контролю

Відповідно до програми навчальної дисципліни викладач проводить письмові роботи за результатами вивчення кожного змістового модуля. Кожна письмова робота може включати теоретичні питання, тестові та практичні завдання. Питання письмової роботи охоплюють всі теми відповідного змістового модуля.

Індивідуальна робота студента

Індивідуальна робота полягає в написанні реферату та (або) підготовці есе. Реферат та есе готується з обов'язковим розглядом дискусійного питання з викладенням власної точки зору на дану проблему. Теми робіт, запропоновані у методичних вказівках для самостійної роботи, студенти обирають самостійно.

Підсумкова контрольна робота

Підсумкова контрольна робота проводиться одна в навчальний семестр за результатами вивчення всіх змістових модулів.

Вона включає у себе теоретичні питання, тестові завдання та казус. До завдань контрольної роботи можуть бути включені питання з тем, вивчення яких не виносились на семінарські заняття, а також питання, які передбачені навчальним планом для індивідуальної та самостійної роботи.

Про проведення підсумкової роботи студенти попереджаються не менше ніж за тиждень. З переліком тем, питання з яких будуть включені до завдань контрольної роботи, студенти також ознайомлюються завчасно.

Після перевірки контрольної роботи та оголошення її результатів студентам надається можливість ознайомитись із власними роботами та завданнями для них, і, за необхідності, оспорити результати контрольної роботи.

1.4. ЛІТЕРАТУРА ОСНОВНА ДО ВСЬОГО КУРСУ

1. Аннерс Э. История европейского права. – М.,1996.
2. Берман Гарольд Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. – М.,1998.
3. Бостан Л.М., Бостан С.К. Історія держави і права зарубіжних країн. – К.,2004.
4. Всеобщая история государства и права /за ред. К.И. Батыра. – М., 1995, 1998.
5. Глиняный В.П. История государства и права зарубежных стран. Учебное пособие. Ч1. – Х.,2004.
6. Графский В.Г. Всеобщая история права и государства. – М.,2000.
7. Ильин А.В., Морозова С.А. Из истории права. – СПб.,1996.
8. История государства и права зарубежных стран / за ред. Жидкова, Крашенинниковой в 2-х тт. – М.,1998. – Т.1.
9. Історія держави і права зарубіжних країн (Середні віки та ранній новий час) / За ред. проф. Б.Й.Тищика. – Львів,2006.
10. Кучма В.В. Государство и право Древнего мира и Средних веков. – Волгоград,2001.
11. Макаруч В.С. Історія держави і права зарубіжних країн. – К.,2000.
12. Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права в 2-х тт. – М.,1998. – Т.1.
13. Омельченко О.А. Всеобщая история государства и права в 2-х тт. – М.,1998. – Т.2.
14. Рубаник В.Є. Лекції з історії держави та права зарубіжних країн. – Харків,2003.
15. Страхов М.М. Історія держави і права зарубіжних країн. – К.,2003.
16. Страхов М.М. Історія держави і права Стародавнього світу. – Х.,1994.
17. Страхов Н.Н. Возникновение государства и права. – Х.,1954.
18. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу. – В 2-х тт. – Львів,1999. – Т.1.
19. Тищик Б.Й. Історія держави і права країн Стародавнього світу. – В 2-х тт. – Львів,1999. – Т.2.
20. Федоров К.Г. Історія держави і права зарубіжних країн. – К.,1994.
21. Хома Н.М. Історія держави і права зарубіжних країн. – К.,2003.
22. Хрестоматия памятников феодального государства и права стран Европы. – М.,1961.
23. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права в 2-х тт. / за ред. К.И.Батыра, Е.В.Поликарповой. – М.,1996. – Т.1.
24. Хрестоматия по всеобщей истории государства и права в 2-х тт. / за ред. К.И.Батыра, Е.В.Поликарповой. – М.,1996. – Т.2.
25. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран / за ред. З.М.Черниловского. – М.,1984.
26. Хрестоматия по истории государства и права зарубежных стран. Древность и Средние века / Составитель В.А. Томсинов. – М.,1999.

27. Хрестоматия по истории Древнего Востока. – В 2-х т. – М.,1980.
28. Хрестоматия по истории средних веков. – Т. 1-3. – М.,1961-1963.
29. Чельцов-Бебутов М.А. Курс уголовно-процессуального права, очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческом, феодальном и буржуазном обществе. – СПб.,1995.
30. Черниловский З.М. Всеобщая история государства и права. – 1996.
31. Шевченко О.О. Історія держави і права зарубіжних країн. – К., 1995, 1996.
32. Шевченко О.О. Хрестоматія з історії держави і права зарубіжних країн. – К.,1995.

1.5. ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ НА ЕКЗАМЕН

1. Предмет та методи дослідження історії держави і права зарубіжних країн.
2. Періодизація історії держави і права зарубіжних країн.
3. Характерні риси держави та права за азіатського способу виробництва.
4. Суспільний і державний лад Стародавнього Єгипту.
5. Суспільний і державний лад Вавилону.
6. Основні риси права за законами царя Хаммурапі.
7. Особливості суспільного та державного ладу Стародавньої Індії.
8. Основні риси права Стародавньої Індії за законами Ману.
9. Особливості суспільного і державного ладу Стародавнього Китаю. Реформи Шан Яна.
10. Джерела та основні риси права Стародавнього Китаю.
11. Особливості виникнення і розвитку держави і права в Афінах. Реформи Тезея, Солона, Клісфена.
12. Суспільний і державний лад Афін.
13. Особливості суспільного і державного ладу Спарти.
14. Виникнення і розвиток держави і права у Римі. Реформи Сервія Тулія.
15. Суспільний і державний лад Риму у період республіки.
16. Суспільний і державний лад Риму у період імперії.
17. Джерела права Стародавнього Риму.
18. Основні риси права Стародавнього Риму за Законами XII таблиць.
19. Характерні риси феодальної держави та права.
20. Суспільний і державний лад франків.
21. Основні риси права за “Салічною правдою” франків.
22. Суспільний і державний лад Англії в англосаксонський період.
23. Характеристика Великої хартії вільностей в Англії.
24. Виникнення парламенту в Англії, його боротьба з королівською владою.
25. Джерела та основні риси права феодальної Англії.
26. Суспільний і державний лад Франції в період сеньоріальної монархії. Реформи Людовика IX.
27. Суспільний і державний лад в період станово-представницької монархії у Франції.
28. Суспільний і державний лад в період абсолютної монархії у Франції.
29. Джерела та основні риси права феодальної Франції.
30. Особливості утворення і розвитку держави і права у феодальній Німеччині.
31. Особливості суспільного і державного ладу феодальної Німеччини.
32. Характеристика Золотої Булли 1356 року.
33. Основні риси права за Саксонським зерцалом.
34. Основні риси права за Кароліною.
35. Виникнення і розвиток Арабського Халіфату.
36. Особливості суспільного і державного ладу Арабського Халіфату.
37. Джерела мусульманського права.
38. Основні риси мусульманського права.
39. Формування Московської держави. Суспільний і державний лад.
40. Характеристика Судебника 1497 року.
41. Цивільне право за Соборним Уложенням 1649 р.
42. Кримінальне право та процес за Соборним Уложенням 1649 р.
43. Причини та особливості англійської революції середини XVII ст.

44. Класи і партії у англійській революції середини XVII ст.
45. Основні етапи англійської революції середини XVII ст.
46. “Інструмент управління” в Англії.
47. “Habeas Corpus Act” 1679 р.
48. “Славетна” революція в Англії. Білль про права 1689 р. Акт про престолонаслідування, 1701 р.
49. Формування кабінету міністрів в Англії. Прецедент 1742 р.
50. Виборчі реформи 1832 та 1867 рр. в Англії. Виникнення політичних партій в Англії.
51. Декларація незалежності США, 1776 р.
52. Статті конфедерації США, 1781 р.
53. Основні риси Конституції США, 1787 р.
54. Перший цикл поправок до Конституції США (Білль про права).
55. Суть американського федералізму.
56. Передумови французької революції кінця XVIII століття у Франції, основні її етапи.
57. Декларація прав людини і громадянина Франції, 1789 року.
58. Основні риси Конституції Франції 1791 року. Проголошення республіки.
59. Суть політики Якобінської диктатури. Основні риси Конституції 1793 р.
60. Директорія. Основні риси Конституції 1795 р.
61. Консульство й імперія Наполеона.
62. Цивільний кодекс Франції 1804 року.
63. Реставрація Бурбонів. Хартії 1814 і 1830 рр.
64. Виникнення другої республіки у Франції. Державний лад.
65. Державний переворот 1851 р., виникнення другої імперії у Франції та її падіння.
66. Особливості державного розвитку Німеччини першої половини XIX ст. Реформи у Пруссії.
67. Основні риси Конституції Німеччини 1871 р.
68. Цивільне уложення Німеччини 1900 р.
69. Державний і суспільний лад Японії після революції Мейдзі.
70. Основні риси Конституції Японії 1889 року.
71. Паризька комуна: державний лад та соціально-економічне законодавство.
72. Державний і політичний режим Третьої Республіки у Франції.
73. Відміна кріпосного права у Росії. Реформи 70-80х рр.
74. Революція 1905-1907 р.р. у Росії. Виникнення Державної Думи і Державної Ради.
75. Лютнева 1917 року революція у Росії і повалення монархії. Перший з’їзд Рад і його рішення.
76. Переворот 25 жовтня 1917 року і виникнення Ради народних комісарів. Розгін Установчих зборів.
77. Основні риси Конституції РРФСР 1918 року.
78. Джерела права в перші роки радянської влади.
79. Революція у Німеччині та утворення Веймарської республіки. Конституція 1919 р.
80. Прихід фашистів до влади у Німеччині. Суспільний лад і механізм фашистської диктатури.
81. Розгром фашистської Німеччини. Утворення ФРН і НДР.

82. Особливості розвитку держави і права США у першій половині XX століття. Поправки до Конституції.
83. Розвиток суспільного і державного ладу Франції у 20-30-х роках XX століття. Виникнення Народного фронту і його політика.
84. Падіння режиму Третьої Республіки у Франції і виникнення Четвертої Республіки. Конституція 1946 року.
85. Падіння Четвертої республіки і виникнення режиму П'ятої республіки у Франції. Основні риси Конституції 1958 р.
86. Особливості суспільного і державного розвитку Англії першої половини XX століття.
87. Основні положення Вестмінстерського статуту 1931 року.
88. Виникнення і розвиток незалежних держав у Східній і Південно-Східній Європі після першої світової війни.

4. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Закони вавилонського царя Хаммурапі

2 години

Питання

1. Виникнення і розвиток держави і права у Стародавньому Вавилоні. Державний лад Вавилону в період правління царя Хаммурапі.
2. Правове становище основних груп населення у Стародавньому Вавилоні.
3. Джерела та характерні риси законів царя Хаммурапі.
4. Право зобов'язань за законами царя Хаммурапі:
  - а) договір купівлі-продажу;
  - б) договір найму;
  - в) договір позики;
  - г) договір оренди та інші.
5. Правове регулювання шлюбно-сімейних відносин.
6. Кримінальне право (злочини та покарання) за законами царя Хаммурапі.
7. Судові органи та основні риси судового процесу.

Контрольні запитання

1. Охарактеризуйте основні риси “азіатського способу виробництва.
2. Чим “азіатський” тип держави відрізняється від класичної рабовласницької держави?
3. Яке значення мав географічний фактор в утворенні держав Стародавнього Сходу?
4. Коли і за яких умов у Межиріччі сформувалася перша централізована держава?
5. Охарактеризуйте місцеву адміністрацію та державний апарат держави шумерів.
6. Із яких верств складалося вавилонське суспільство?
7. Хто такі тамкари?
8. Охарактеризуйте правовий режим майна “ілку”.
9. Чи практикували вавілоняни усиновлення?
10. Які пережитки родового ладу зберігалися в Законах Хаммурапі?
11. За якою системою розміщені правові норми Законника Хаммурапі?

Реферати

1. Поняття східної деспотії: загальні риси та особливості.
2. Право власності за законами царя Хаммурапі.

Основні поняття

Авілум, баірум, редум, вардум, декум, луббутум, делікт, мушкенум, ордалії, рабіанум, таліон, тамкар, петесі, лугаль, ілку, звичаєве право, кудурру, нубанда, об'єктивне ставлення, шакканаккум, шамалум, евікція, військова демократія, апеляція, касація, володіння, шумери, аккадці, амореї.

Література

Основна:

№№ 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32.

Додаткова:

1. Авдиев В.И. История древнего Востока. – М., 1953.

2. Государство и социальные структуры на древнем Востоке: Сборник статей. – М.,1989.
3. Дандамаев М.А. Рабство в Вавилоне. – М.,1974.
4. Древний Вавилон. – Смоленск,2001.
5. Дьяконов И.М. Общественный и государственный строй Древнего Двуречья. Шумер. – М.,1959.
6. Жидков О.А. История государства и права Древнего Востока. – М.,1963.
7. Ильин А.В., Морозова С.А. Из истории права. – СПб.,1996.
8. Крамер С. История начинается в Шумере. – М.,1991.
9. Крашенинникова Н.А. История права Востока. – М.,1994.
10. Ламберт-Карловски К., Саблов Дж. Древние цивилизации. Ближний Восток и Мезоамерика. – М.,1992.
11. Скрипилев Е.А. Основные черты права Древнего Востока (Законы Хаммурапи). – М,1964.
12. Якобсон В.А. Некоторые проблемы исследования государства и права древнего Востока // Народы Азии и Африки. – 1984. - №2,3.
13. Якобсон В.А. Возникновение писаного права в Древней Месопотамии // ВДИ. – 1984. - №4.
14. Якобсон В.А. «Кража» и «грабеж» по законам Хаммурапи // Палестинский сборник. – Вып. 26. – М.,1978.

Тема 2. Дхармашастра Ману (Законы Ману)

2 години

Питання

1. Загальна характеристика Законів Ману.
2. Регулювання майнових відносин.
3. Регулювання шлюбно-сімейних відносин.
4. Злочини та покарання.
5. Судовий процес.

Контрольні питання

1. Коли і за яких умов сформувалась держава в Індії?
2. Назвіть особливості державного ладу Індії.
3. Чим обумовлений соціальний поділ населення?
4. Яка відмінність між «двічі народженими» і «один раз народженими»?
5. Який титул мав правитель Індії?
6. Порівняйте договір позики за законами царя Хаммурапі і Законами Ману.
7. Порівняйте соціальну структуру Стародавнього Вавилону та Стародавньої Індії, зробіть висновки.
8. Чи можна стверджувати, що жінка у Стародавньому Вавилоні розглядалася виключно як об'єкт опіки зі сторони чоловіка?
9. Які категорії людей виключались з категорії власників і чому?
10. Чи було відоме Законам Ману набуття права власності за давниною володіння?
11. Якими релігійними способами забезпечувалось виконання Законів Ману?

Реферати

1. Місце і роль Артхашастри у правовій системі Стародавньої Індії.

Основні поняття

Варни, арії, Артхашастра, чандали, мантрипарішад, раджа, мантрин, брахман, шудра, вайшия, гана, саті, кшатрій, епітімія, даси, рецидив, пурохіта, дхарма, дравіди

Література

Основна:

№№ 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32.

Додаткова

1. Авдиев В.И. История древнего Востока. – М.,1953.
2. Вигасин А.А. «Уста о рабах» в Артхашастре Каутильи // ВДИ. – 1976. - №4.
3. Государство и социальные структуры на древнем Востоке: Сборник статей. – М.,1989.
4. Жидков О.А. История государства и права Древнего Востока. – М.,1963.
5. Ильин Г.Ф. Основные проблемы рабства в Древней Индии // История и культура Древней Индии. – М.1963.
6. Крашенинникова Н.А. Индусское право: история и современность. – М.,1982
7. Крашенинникова Н.А. История права Востока. – М.,1994.
8. Кудрявцев М.К. Кастовая система в Индии. – М.,1992.
9. Кузнецов А.А. Эволюция индийской касты. – М.,1983.
10. Самозванцев А.М. Правовой текст дхармашастры. – М.,1991.
11. Якобсон В.А. Некоторые проблемы исследования государства и права древнего Востока // Народы Азии и Африки. – 1984. - №2,3.

Тема 3. Закони XII таблиць

2 години

Питання

1. Історія створення Законів XII таблиць, їх загальна характеристика.
2. Правове становище окремих груп населення Стародавнього Риму за Законами XII таблиць.
3. Шлюбно-сімейне право.
4. Речове та зобов'язальне право.
5. Злочини та покарання.
6. Суд та судовий процес.

Контрольні питання

1. Які реформи провів Сервій Туллій?
2. Порівняйте реформи Солона в Афінах та Сервія Туллія в Римі. Що спільного, що відмінного?
3. Яким трьома статусам мала відповідати правоздатна особа, громадяни Стародавнього Риму?
4. Яка відмінність між куріатними, центуріатними та трибутними коміціями?
5. Які акти називались “сенатус-консультами”?
6. Коли і за яких обставин були створені Закони XII таблиць.
7. Якою була форма викладу правових норм у Законах XII таблиць.
8. Яка різниця між агнатами і когнатами?
9. Чи може одна особа одночасно бути когнатом та агнатом свого батька?
10. Які види спадкування згадуються у Законах XII таблиць?
11. Що таке сервітут?
12. Що таке манципація? В чому полягає її юридичний та соціальний зміст?

13. Які види зобов'язань згадують Закони XII таблиць?
14. Які злочини та покарання відомі Законам XII таблиць?
15. Знайдіть у Законах XII таблиць застосування принципів таліону та композиції.

Реферати

1. Батьківська влада у Стародавньому Римі.
2. Порівняльна характеристика джерел права періоду Республіки та імперії.

Основні поняття

Квирити, агнати, когнати, патриції, клієнти, плебеї, Рекс, понтифіки, домінат, центурія, переґрини, манципація, сенатус-консульти, децемвіри, сервітут, едикти магістратів, колонат, коміції, консули, нексум, патерфаміліас, принципат, триба, узуфрукт, сецесія, вердикт, віндикація, віндикаційний позов, власність бонітарна (преторська), інтерцесія, “право народів”.

Література

Основна

№№1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 27, 29, 30, 31, 32.

Додаткова

1. Андреев М. Недвижимая собственность в Риме до XII таблиц // ВДИ. – 1955. - №1. – С.142-146.
2. Бартошек М. Римское право. Понятия, термины, определения. – М.,1989.
3. Гюнтер Р. К развитию социальной и имущественной дифференциации в древнейшем Риме // ВДИ. – 1959. - №1. – С.52-83.
4. Ливий Тит. Истрия Рима от основания города: В 3-х т. – Т.1. – М.,1989; Т.2. – М.,1992.
5. Омельченко О.А. Основы римского права. – М.,1992.
6. Дрожжин В. Правосудие в Древнем Риме // Российская юстиция. – 1984. - №10.
7. Ткаченко В.В. Лекції з історії розвитку державно-правових відносин у давньогрецькій та давньоримській цивілізаціях. – К.,2005.

Тема 4. “Салічна правда” франків

2 години

Питання

1. Походження та розвиток франкської держави і права.
2. Суспільний і державний лад франків.
3. Право власності і право зобов'язань за “Салічною правдою”.
4. Шлюбно-сімейне право.
5. Кримінальне право.

Контрольні питання

1. Назвіть характерні риси та основні види феодальної держави.
2. Назвіть характерні риси феодального права.
3. Де і коли утворилася держава франків?
4. У яких відносинах перебували між собою васал і сеньйор?
5. Чим була викликана реформа Карла Мартелла? Її вплив на формування ранньофеодального суспільства.
6. За якого правителя Франкська держава досягла найвищого розвитку?
7. Коли відбувся розпад імперії Карла Великого? Наслідки цього процесу.

8. Що таке ордалії?
9. Що таке аффатомія?
10. Що таке аллод?
11. Назвіть дві правлячі династії у державі франків.
12. Які джерела Салічної правди Вам відомі?
13. Чому Салічна правда майже не містить норм зобов'язального права?
14. Які загальні поняття кримінального права містить Салічна правда?
15. Від яких фактичних обставин справи залежали характер та міра кримінальної відповідальності?
16. Який вид судового процесу фіксує Салічна правда?

Реферати

1. Реформи Карла Мартелла. Їх значення та вплив на формування ранньофеодального суспільства.
2. Судовий процес за “Салічною правдою” (процесуальні відносини сторін до суду, виклик до суду, види доказів і т.ін.).

Основні поняття

Аллод, бенефіцій, “березневі поля”, васал, вергельд, домен, імунітет, капітулярії, комендація, лити, майордом, міністеріали, паги, прекарій, рахінбурги, сюзерен, тезаурарій, тунгін, станово-представницька монархія, феоде, скабіни, співприсяжники, абсолютизм, архікапелан, аффатомія, бенефіціарій, варварські правди, вікарій, двірцевий граф, дофін, камерарій, канонічне право, композиція, марка, партикуляризм права, рецепція, салічний принцип, секуляризація.

Література

Основна

№№ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32.

Додаткова

1. Грацианский Н.П. О материальных взысканиях в Варварских правдах // Из социально-экономической истории западно-европейского средневековья. – М., 1960.
2. Гуревич А.Л. Проблемы генезиса феодализма в Западной Европе. – М., 1970.
3. Ильин А.В., Морозова С.А. Из истории права. – СПб., 1996.
4. Колесницкий Н.Ф. Феодальное государство (V-XV вв.). – М., 1967.
5. Корсунский А.Р. Образование раннефеодального государства в Западной Европе. – М., 1963.
6. Корсунский А.Р., Гюнтер Р. Упадок и гибель Западной Римской империи и возникновение германских королевств (до середины VI в.). – М., 1984.
7. Лебек С. Происхождение франков. V-IX вв. – М., 1993.
8. Малов В.Н. Меровинги // Вопросы истории. – 2000. - №6. - С.150-158.
9. Неусыхин А.И. Возникновение зависимого крестьянства как класса раннефеодального общества в Западной Европе VI-VII вв. – М., 1956.
10. Петрушевский Д.М. Очерки из истории средневекового общества и государства. – М., 2003. – С.216-282.
11. Петрушевский Д.М. Очерки из истории средневекового общества и государства. – М., 2003. – С.216-282.
12. Салическая правда / Пер. Н.П. Грацианского. – М., 1950

13. Соколова А.М. Варварские правды. – Чита, 1969.
14. Турский Г. История франков. – М., 1987.

Тема 5. Утворення та розвиток феодальної держави в Англії.

2 години

Питання

1. Суспільний лад та державний устрій в англосаксонський період.
2. Зміни у суспільному ладі та державному устрою після завоювання Англії Вільгельмом Норманським.
3. Історичні умови прийняття Великої Хартії вольностей. Правовий стан різних груп населення Англії за Великою Хартією вольностей:
4. Суспільний та державний лад у період становопредставницької монархії. Створення парламенту.
5. Суспільний та державний лад у період абсолютизму.

Контрольні питання

1. Які племена були першими поселенцями Британського архіпелагу?
2. Охарактеризуйте вплив нормандського завоювання на розвиток Англії.
3. Поясніть вислів «Васал мого васала – мій васал».
4. Порівняйте розвиток феодалізму в Англії і на континенті. В чому полягають особливості англійського розвитку?
5. Які відмінності у правовому статусі ерлів та керлів?
6. Коли в Англії було утворено парламент?
7. Кого у феодальній Англії називали джентрі?
8. Які повноваження Зоряної палати?
9. Які джерела права феодальної Англії?
10. Яка відмінність між барристерами та соліситорами?
11. Коли вперше був скликаний парламент в Англії?
12. Коли склалась сучасна структура англійського парламенту?
13. Інтереси яких осіб перш за все забезпечувала «Велика Хартія вольностей»?
14. Що таке рельєф? Який його розмір Хартія вважала справедливим?
15. Яке значення мало введення загальної міри та ваги?
16. На які традиційні категорії поділялися злочини у Середньовічній Англії?
17. Розтлумачте поняття «загальне право» та «право справедливості» в Англії.

Реферати

1. Зміст і значення реформ Генріха II.
2. Порядок формування, структура і діяльність парламенту в Англії.

Основні поняття

Феодалізм, феодальна Англія, бритти, кельти, Вільгельм I Завойовник, нормани, керли, ерли, віллани, Іоанн Безземельний, шериф, Фома Бекет, «Велика хартія вольностей», парламент, палата лордів, палата громад, джентрі, Зоряна палата, Вестмінстер, Суд справедливості, прецедент, соліситор, баристер, бейліф, манор, прецедент, фелонія, місдімінор, тризн, ф'єф, загальне право, уїтанагемот, спікер, щитові гроші, васал, книга страшного суду, королівська курія, пери, суд присяжних.

Література

Основна

№№ 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29, 30, 31, 32.

Додаткова

- Барг М.А. Исследования по истории английского феодализма в XI-XIII вв. – М.,1962.
Берман Гарольд Дж. Западная традиция права: эпоха формирования. – М.,1998.
Гутнова Е.В. Английское феодальное государство в XIV-XV вв. – М.,1987
Гутнова Е.В. Происхождение английского парламента. – М.,1960.
Дмитриева О.В. У истоков английского парламентаризма // Британия и Россия. – М.,1997.
Кирилфи А. Источники английского права // История права: Англия и Россия. – М.,1990.
Крашенинникова Н.А. Великая хартия вольностей 1215 г. (Современная интерпретация) // Вестник МГУ. Серия «Право». – 2002. - №3.
Левицкий Я.А. Город и феодализм в Англии. – М.,1987.
Лисневский Э.В. История феодального государства и права Англии. – Ростов-на-Дону,1981.
Мортон А.Л. История Англии. – М.,1950.
Памятники истории Англии XI-XIII вв. / Пер. Д.М. Петрушевского. – М.,1986.
Петрушевский Д.М. Очерки из истории английского государства и общества в средние века. – М.,2003.
Петрушевский Д.М. Очерки из истории средневекового общества и государства. – М.,2003.
Репина Л.П. Сословие горожан и феодальное государство в Англии XIV в. – М.,1979.
Страхов Н.Н. Государство и право феодальной Англии. – Х.,1964.
Черниловский З.М. Великая хартия вольностей // Вопросы политической организации рабовладельческого и феодального общества. – Свердловск,1984.
Черчилль У. Рождение Британии. – Смоленск,2002.
Штокман В.В. История Англии в средние века. – СПб.,2000.

Тема 6. Французский Цивильный кодекс 1804 р.

2 години

Питання

1. Історія створення Цивільного кодексу Франції 1804 р., його джерела, система, основні принципи.
2. Загальна характеристика книги I «Про осіб». Фізичні особи за Цивільним кодексом 1804 р.
3. Загальна характеристика книги II «Про майно та різні видозміни власності». Основні інститути речового права.
4. Загальна характеристика книги III «Про різні способи набуття власності». Право приватної власності. Право зобов'язання.
5. Основні риси шлюбно-сімейного і спадкового права.
6. Історичне значення Цивільного кодексу 1804 р.

Контрольні питання

1. Які джерела застосовувались авторами Французького цивільного кодексу?
2. За якою системою розміщений правовий матеріал у Кодексі 1804 р.?
3. Чи містить Цивільний кодекс 1804 р. поняття “юридична особа”.
4. Які основні принципи договірної права Ви можете назвати?
5. Що таке сарвітут?

6. Що таке узуфрукт?
7. Які умови укладення шлюбу містить Кодекс Наполеона?
8. Якщо батьки наречених розходились у думках щодо своєї згоди на укладення шлюбу, то чия думка переважала?
9. Що таке право представлення?
10. Який вплив здійснив Кодекс Наполеона на розвиток буржуазного права?

Реферати

1. Державний лад після реставрації династії Бурбонів.
2. Причини виникнення Другої імперії у Франції. Її внутрішня та зовнішня політика.

Основні поняття

Іпотека, сервітут, узуфрукт, юридична особа, “Болото”, жирондисти, фейяни, якобінці, бонапартизм, “Вантозькі декрети”, монтаньяри, плебісцит, активне та пасивне виборче право, “гора”, буржуазія, відкладальне вето, декрет, конвент, конституціоналісти, контрасигнатура, легітимісти, національний суверенітет, сенатус-консульт, виборці, виборщики,

Література

Основна

№№ 1, 3, 4, 5, 6, 8, 11, 13, 14, 15, 20, 21, 24, 25, 29, 30, 31, 32.

Додаткова

1. Боботов С.В. Наполеон Бонапарт – реформатор и законодатель. – М.,1998.
2. Давид Р. Основные правовые системы современности. – М.,1988.
3. Данильян С.И. Право собственности по ГК Франции 1804 г. // Современные проблемы правоведения. – Краснодар,1998.
4. Жидков О.А. История буржуазного права. – М.,1971.
5. Очерки кодификации и новелизации буржуазного гражданского права. – М.,1983.

Тема 7. Держава і право Франції в новітній період

2 години

Питання

1. Падіння Третьої республіки у Франції і виникнення Четвертої Республіки.
2. Розробка та прийняття Конституції 1946 р.
3. Основні положення Конституції 1946 р.:
  - а) економічні та політичні права громадян Франції;
  - б) вищі органи влади та управління.
4. Причини ліквідації Конституції 1946 р. та історія прийняття Конституції 1958 р.
5. Державний лад за Конституцією 1958 р.:
  - а) президент та його повноваження;
  - б) уряд;
  - в) парламент;
  - г) конституційна Рада.
6. Історичне значення Конституції 1958 р.

Контрольні питання

1. Що таке колабораціонізм?
2. Охарактеризуйте політику Народного фронту Франції?

3. Охарактеризуйте діяльність організації, яка мала назву “Франція, що бореться”.
4. Коли була окупована Франція німецькими військами.
5. На які дві зони була поділена Франція окупантами?
6. Який режим називають “Віші”?
7. Коли припиняє своє існування Третя республіка у Франції де-факто?
8. Сучасні державно-правові проблеми Франції, спроби їх вирішення владою країни.

Реферати

1. Загальне та особливе в Конституціях Франції 1946 та 1958 рр. (Порівняльна характеристика).
2. Еволюція П’ятої республіки за президента Ф.Міттерана (зміни до Конституції).

Література

Основна

№№ 1, 3, 4, 5, 6, 8, 11, 13, 14, 15, 20, 21, 24, 25, 29, 30, 31, 32.

Додаткова

1. Ардан Ф. Франция: государственная система. – М.,1994.
2. Молчанов Н.Н. Четвертая республика. – М.,1963.
3. Конституции и законодательные акты Французской республики. – М.,1958.
4. Крутоголов М.А. Государственный строй современной Франции: Четвертая республика. – М.,1958.
5. Крутоголов М.А. Центральные органы власти французской республики. – М.,1956.
6. Крутоголов Н.А. Президент Французской республики. – М.,1980.
7. Крутоголов Н.А. Парламент Французской республики. – М.,1988.
8. Лузин В.В. Принцип разделения властей как основа конституционализма: сравнительно-правовое исследование на примере США, Великобритании, и Франции. – Н.Новгород,1997.
9. Рубинский Ю.П. За колоннами Бурбонского дворца (кризис парламента во Франции после второй мировой войны). – М.,1981.
10. Французская республика: Конституция и законодательные акты. – М.,1989.
11. Энтин Л.М. Разделение властей. Опыт современных государств. – М.,1995.